

7^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ:

Η συγκρότηση της πόλεως

ΚΕΙΜΕΝΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ: Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α 1.12, 1253a29-39

Μετάφραση (Χωρίς αρετή και δικαιοσύνη ο άνθρωπος είναι το αγριότερο ζώο)

Είναι φυσική λοιπόν η τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει μαζί με άλλους σε μια τέτοια κοινωνία. Κι εκείνος όμως που πρώτος τη συγκρότησε, υπήρξε ένας από τους πιο μεγάλους ευεργέτες του ανθρώπου. Γιατί όπως ο άνθρωπος είναι το ανώτερο από όλα τα όντα όταν φτάνει στην τελειότητά του, έτσι όταν σπάζει τη σχέση του με τον νόμο και τη δικαιοσύνη γίνεται το χειρότερο από όλα. Δεν υπάρχει πιο ανυπόφορο και πιο ολέθριο πράγμα από την αδικία που διαθέτει όπλα. Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίχως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία. [Και η ορθή εφαρμογή της καθορίζει τι είναι δίκαιο.]

Πηγή: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2660/Archaia-Ellinika-Filosofikos-Logos_G-Lykeiou-AnthrSp_html-empl/indexF_04.htm

Εισαγωγικές πληροφορίες

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, σελ. 164-165

Τα Πολιτικά του Αριστοτέλη δεν αποτελούν ενιαίο έργο αλλά συνένωση διαφορετικών πραγματειών, στις οποίες συζητούνται θέματα πολιτικής φιλοσοφίας: η οργάνωση της οικογένειας ως προστάδιου του κράτους (βιβλίο Ι), παλαιότερα υπαρκτά και ιδανικά πολιτεύματα (βιβλίο ΙΙ), η έννοια του πολίτη και η κατάταξη των πολιτευμάτων (βιβλίο ΙΙΙ), κατηγορίες και υποκατηγορίες πολιτευμάτων (βιβλία ΙV-ΙVΙ), το ιδανικό πολίτευμα (βιβλία ΙVΙΙ-ΙVΙΙΙ).

Το απόσπασμα που ακολουθεί αποτελεί τμήμα ενός κεφαλαίου, στο οποίο ο Αριστοτέλης εφαρμόζει με λαμπρό τρόπο τη γενετική μέθοδο: ανασυνθέτει - στηριζόμενος μάλλον περισσότερο στη φαντασία παρά σε ιστορικά δεδομένα - τα στάδια της κοινωνικής εξέλιξης μέχρι τη δημιουργία της πόλεως (της υψηλότερης κατά τη γνώμη του μορφής πολιτικής οργάνωσης). Επιδίωξή του είναι να προσδιορίσει την ουσία της πόλεως-κράτους και να υπερασπίσει τον "φυσικό" της χαρακτήρα απέναντι στις απόψεις ορισμένων σοφιστών, που υποστήριζαν ότι οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής οργάνωσης αποτελεί σύμβαση μεταξύ των μελών της κοινωνίας.

Αφού έχει αναφερθεί στην οικογένεια, τη μικρότερη μορφή κοινωνίας, και στην κώμη (χωριό), που δεν αποτελεί παρά άθροισμα περισσότερων οικογενειών, εκθέτει τις απόψεις του για τη δημιουργία της πόλεως. Στην έκθεση του Αριστοτέλη είναι εμφανής η επίδραση των βιολογικών του μελετών καθώς και η τελολογική οπτική στην εξέταση των φαινομένων.

Η πρακτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι προσαρμοσμένη στα δεδομένα της ελληνικής πόλης-κράτους και απευθύνεται σε έναν μόνο τύπο ανθρώπου: στον μέσο ελεύθερο πολίτη. Το σύστημα αξιών που επεξεργάζεται ο Αριστοτέλης δεν εφαρμόζεται ούτε στον δούλο ούτε στον αλλοεθνή, ούτε στη γυναίκα. Η αρετή του πολίτη επηρεάζεται καταρχήν από τη βούλησή του να συμμετέχει στα κοινά. Δεν υπάρχει δικαίωση του ανθρώπου έξω από την κοινωνική και πολιτική ζωή - γι' αυτό άλλωστε ο άνθρωπος ορίζεται ως «ζώο πολιτικό» (Πολιτικά 1253a9-11). Η μετάβαση από τις πρωτόγονες μορφές ζωής στην κοινωνική συμβίωση, η ανάπτυξη των πόλεων και της πολιτικής ζωής, αποτελεί φυσική διαδικασία για τον Αριστοτέλη, διέπεται από αναγκαιότητα ανάλογη με αυτή που καθορίζει τη βιολογική ανάπτυξη των ειδών. Ο ελεύθερος λοιπόν πολίτης θα επιζητήσει την ευδαιμονία μέσα στους θεσμούς της πόλης, θα επιδιώξει το «αγαθό». Το αριστοτελικό αγαθό δεν έχει καμία σχέση με το απόλυτο Αγαθό του Πλάτωνα. Χαρακτηρίζει τη μετρημένη και έλλογη ζωή, που καθιστά τον άνθρωπο ικανό να ασκήσει σωστά τα κοινωνικά και πολιτικά του καθήκοντα και του διασφαλίζει εκτίμηση, φιλία και αναγνώριση από τους ομοίους του.

Η ύψιστη αρετή του πολίτη είναι η «φρόνηση». Η φρόνηση είναι «διανοητική» αρετή, συνίσταται στην ικανότητα του ατόμου να διαχωρίζει με ορθή κρίση τη σωστή από τη λανθασμένη πράξη, το καλό από το κακό. Δεν ταυτίζεται με την έγκυρη γνώση (την επιστήμη), γιατί έχει άμεση σχέση με την ανθρώπινη πρακτική, και επομένως εμπεριέχει κάτι το μερικό και περιπτωσιακό. Είναι η εύστοχη εκτίμηση των περιστάσεων. Η αριστοτελική φρόνηση θυμίζει το δελφικό «μηδέν άγαν» ή τη σωκρατική τέχνη του βίου: κατευθύνει την ανθρώπινη συμπεριφορά συλλαμβάνοντας σε κάθε περίπτωση το σωστό μέτρο, προσφέρει ένα κριτήριο σωστού προσανατολισμού στη ζωή.

Δομή

- Η αιτία δημιουργίας της πόλης και ο δημιουργός της («Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος.»)
- Τα όπλα του ενάρετου ανθρώπου («Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζῶων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμον καὶ δίκης χερίστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τὰναντία ἐστι χρῆσθαι μάλιστα. Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χερίστον.»)
- Η σημασία της δικαιοσύνης («Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.»)

Ερμηνευτικά σχόλια

«Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· Σε προηγούμενες ενότητες ο Αριστοτέλης εξήγησε τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι επιθυμούν να συνυπάρχουν μαζί με άλλους ανθρώπους σε μια τέτοια κοινωνία, όπως είναι η πόλη. Απέδειξε λοιπόν ότι η πόλη κράτος είναι ολοκληρωμένη, τέλεια μορφή κοινωνίας, που έχει ως στόχο την καλή ζωή και την αυτάρκεια, χάρη στην οποία κατακτάται η ευδαιμονία. Αποψή του, ωστόσο, είναι ότι η κοινωνία των ανθρώπων υφίσταται όχι μόνο λόγω της χρησιμότητάς της, αλλά και λόγω της έμφυτης επιθυμίας των ανθρώπων να συνυπάρχουν με άλλους ανθρώπους. Όπως

χαρακτηριστικά αναφέρει στα «Πολιτικά» του (Πολιτικά 1278 b 21): «φίλοι κοινωνοῦσι καὶ μηδὲν δεόμενοι τῆς παρ' ἀλλήλων βοηθείας οὐκ ἔλαττον ὀρέγονται τοῦ συζῆν»· δηλαδή, ακόμα κι αν δεν χρειάζονται ο ένας τη βοήθεια του άλλου, δεν μειώνεται καθόλου η επιθυμία τους να συμβιώνουν με άλλους ανθρώπους. (βλ. σχόλιο στον φάκελο υλικού, σελ. 154 «πόλις» - «πάσα πόλις φύσει ἐστί». Ενότητα 16η)

«ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος» Με τη φράση «εκείνος που πρώτος συγκρότησε την πόλη» ο Αριστοτέλης εννοεί ότι για την σύσταση της πόλης είναι απαραίτητη η σύμπραξη του ανθρώπου. Η ερμηνεία αυτή δεν αναιρεί την αριστοτελική θέση ότι η πόλη υπάρχει εκ φύσεως. Είναι προφανές ότι η φύση έδωσε στον άνθρωπο την τάση να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους και να οργανώνει κοινωνίες, όμως ο άνθρωπος ήταν αυτός που πρώτος έκανε πραγματικότητα αυτή την τάση. Γίνεται λοιπόν κατανοητό ότι η πρόταση συμπληρώνει τις απόψεις του φιλοσόφου για τη φυσική προέλευση της πόλης. Η οργάνωση, η συγκρότηση της πόλης δεν έγινε λοιπόν αυτόματα, αλλά προαπαιτούσε την ενσυνείδητη και όχι τυφλή, ενστικτώδη ενέργεια ανθρώπου ευεργέτου, προικισμένου με λόγο (ενδιάθετο και έναρθρο). Είναι λοιπόν κατανοητό ότι για την συγκρότηση της πόλης είναι απαραίτητη η συνεργασία της φύσης και της τέχνης των ανθρώπων.

[KEE (<http://www.kee.gr/attachments/file/2143.pdf>): Στο σημείο αυτό θα πρέπει να προσέξει κανείς ότι ο Αριστοτέλης δεν αντιφάσκει με την άποψη που διατύπωσε πριν ότι η πόλη υπάρχει φύσει, αφού με αυτή δεν δηλώνεται χρονική προτεραιότητα της πόλης, αλλά δίνεται τελεολογική εξήγηση της γένεσης της πόλης (η πόλη εξηγείται από το τέλος της, που είναι η αὐτάρκεια ή το εὖ ζῆν) και τονίζεται η συμφωνία της με τη φύση του ανθρώπου.

Η εξ αντιθέτου επιβεβαίωση της σημασίας της δικαιοσύνης που χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος για να ενισχύσει τη θέση του, κατανοείται εύκολα με βάση τις εμπειρίες της κοινωνικής ζωής, τις ιστορικές γνώσεις των μαθητών και παρόμοιες απόψεις που γνωρίζουν από κείμενα που διδάχτηκαν.]

«Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων.» Η λέξη «γάρ» με την οποία εισάγεται η περίοδος αυτή αιτιολογεί την προηγούμενη φράση, ότι εκείνος που πρώτος συγκρότησε την πόλη, υπήρξε ένας από τους πιο μεγάλους ευεργέτες του ανθρώπου. Το νόημα λοιπόν που θέλει να μεταδώσει ο Αριστοτέλης είναι ότι αυτός που πρώτος συγκρότησε την πόλη υπήρξε μεγάλος ευεργέτης, επειδή θέσπισε νόμους και επέβαλε τη δικαιοσύνη απομακρύνοντας τις βλαβερές συνέπειες της αδικίας, που προκύπτει από την κακή χρήση των εφοδίων (λόγος ενδιάθετος και έναρθρος και τα πάθη ως βιολογικές ιδιότητες) που δόθηκαν στον άνθρωπο από τη φύση. Πιο αναλυτικά, ο φιλόσοφος θεωρεί ότι, όταν ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τη λογική («φτάνει στην τελειότητά του») και ζει σύμφωνα με τους νόμους και τη δικαιοσύνη, είναι το ανώτερο από όλα τα όντα. Ο νόμος και η δικαιοσύνη τον βοηθούν να τηρεί το μέτρο και τη σωστή στάση απέναντι στα πάθη, και συνεπώς εξασφαλίζουν την τάξη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Επομένως, η τήρηση των νόμων και η εφαρμογή της δικαιοσύνης αποτελούν, για τον Αριστοτέλη, τον αναγκαίο περιορισμό για να τελειωθεί ο άνθρωπος, να ολοκληρώσει τον φυσικό του προορισμό. Η ορθότητα αυτού του περιορισμού αποδεικνύεται παρακάτω με την εξέταση των βλαβερών συνεπειών της αδικίας, που προκύπτουν αν ο άνθρωπος δεν χρησιμοποιήσει σωστά, υπηρετώντας δηλαδή τη φρόνηση και την αρετή, τα όπλα που του χάρισε η φύση. Τα επιχειρήματά του θα τα αναπτύξει με τη μέθοδο «ἐκ τοῦ ἀντιθέτου»: θα μιλήσει δηλαδή πρώτα για τις επιπτώσεις της αδικίας, για να καταλήξει στο ζητούμενο, στη μεγάλη δηλαδή σημασία που έχει η δικαιοσύνη για τη συγκρότηση της πολιτικής κοινωνίας.

«Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα» Με τη λέξη «όπλα» αναφέρεται ο Αριστοτέλης στις ικανότητες με τις οποίες εφοδίασε η φύση τον άνθρωπο. Αυτά τα όπλα είναι τα φυσικά του πάθη και ο λόγος (νους) και η γλώσσα. Αν ο άνθρωπος τα χρησιμοποιήσει για να διαπράττει αδικίες,

αυτό γίνεται ανυπόφορο, αφού αυτά του δόθηκαν για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή. Παράλληλα όμως γίνεται και ολέθριο, γιατί όπως γράφει ο Αριστοτέλης στα «Ηθικά Νικομάχεια», ένας κακός άνθρωπος μπορεί να κάνει απείρως περισσότερα κακά από ένα θηρίο (Ηθικά Νικομάχεια 1150 a: «μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ ποιήσειεν ἄνθρωπος κακὸς θηρίου»). Την ίδια θέση διατυπώνει και ο Πλάτωνας στους «Νόμους» του λέγοντας ότι ο άνθρωπος γίνεται το πιο άγριο από όλα τα ζώα της πλάσης, αν δεν πάρει σωστή αγωγή (Νόμοι 766 a 1: «ἄνθρωπος δέ, ὥς φαμεν, ἡμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχῶς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν ἄγριώτατον, ὅποσα φύει γῆ»).

«ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τὰναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα»
 Η φύση εφοδίασε τον άνθρωπο με όπλα. Αυτά είναι τα φυσικά του πάθη, ο λόγος, η γλώσσα, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει είτε με στόχο να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή είτε παρακάμπτοντας την φρόνηση και την αρετή με στόχο να διαπράξει κακές ή άδικες πράξεις. Ας διευκρινιστεί εδώ ότι η φρόνηση είναι η σωστή σκέψη στη λήψη αποφάσεων, η οποία οδηγεί στην πραγμάτωση της αρετής. Συνεπώς, ο φυσικός προορισμός του ανθρώπου δεν είναι αποτέλεσμα μιας αυτόματης αναγκαστικής διαδικασίας, αλλά εξαρτάται από τις ενέργειες και την προαίρεση του ανθρώπου που τον οδηγούν στους προσωπικούς του στόχους.

«Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον.» Ο Αριστοτέλης δίνει με σαφήνεια και έμφαση τις βλαβερές επιπτώσεις της αδικίας. Έτσι με μια σειρά αρνητικών προσδιορισμών χαρακτηρίζει την αδικία ως «το πιο ανυπόφορο και πιο ολέθριο πράγμα», ενώ τον άνθρωπο που δεν διαθέτει αρετή, δηλαδή τον άδικο, ως: α) «το πιο ανόσιο ον» στις σχέσεις του με το θείο. Με το επίθετο «ανόσιος» ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει τον άνθρωπο που δεν ζει σύμφωνα με τη λογική, αλλά κυριαρχείται από τα πάθη και τις επιθυμίες. Ξεφεύγει από τα όρια του μέτρου, επιδίδεται σε ακολασίες και δεν έχει κανέναν ηθικό φραγμό, β) «το πιο άγριο» στις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους, γ) «το χειρότερο από όλα τα όντα» στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού.

«Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.» Η ενότητα κλείνει με την αναφορά του Αριστοτέλη στη μεγάλη σημασία που έχει η δικαιοσύνη για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας. Αποτελεί κατά τη γνώμη του, συστατικό στοιχείο της πόλης, επειδή είναι σε θέση να εξασφαλίσει την τάξη και την οργάνωση μέσα στην πολιτική κοινωνία.

Έτσι, λοιπόν, η δικαιοσύνη νοείται ως:

- α) ατομική αρετή: είναι η ιδιότητα του ανθρώπου να πράττει με γνώμονα τους γραπτούς νόμους της πολιτείας και δείχνοντας τον απαιτούμενο σεβασμό στους άγραφους νόμους,
- β) θεσμός της πολιτείας (πολιτική αρετή): είναι το σύνολο των κανόνων που εξασφαλίζουν την τάξη και την αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη,
- γ) κοινωνική αρετή: η ιδιότητα του ατόμου να ζει σύμφωνα με την κοινωνική ηθική της πόλης.

Η ύπαρξη της δικαιοσύνης αποτελεί την προϋπόθεση για την ύπαρξη και όλων των άλλων αρετών. Η δικαιοσύνη ως θεσμός της πολιτείας και ως κοινωνική αρετή έχει σαφή πολιτική διάσταση, αφού αυτός που την ασκεί δεν την επιδιώκει μόνο για τον εαυτό του, αλλά για το σύνολο της κοινωνίας. Στο σημείο αυτό ο Αριστοτέλης συσχετίζοντας την δικαιοσύνη με την πολιτική κοινωνία, καταξιώνει το πνεύμα του αλτρουισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης, αλλά και θεσμικά κατοχυρώνει την τήρηση και την απόδοση του Δικαίου, ως θεμέλιο συνοχής της πολιτικής κοινωνίας.

Η δομή του συλλογισμού:

1^η προκειμένη: ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν

2^η προκειμένη: ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις

Συμπέρασμα: Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν

Η δικαιοσύνη κατά τον Αριστοτέλη είναι συστατικό στοιχείο της πολιτικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα:

Χάρη στη δίκη (στο κοινό περί δικαίου αίσθημα) επιτυγχάνεται η αρμονία, η τάξη, η οργάνωση και η συνοχή στην πολιτική κοινωνία

Η δικαιοσύνη αποτελεί στοιχείο εξακρίβωσης του δικαίου, δηλαδή οι θεσμοί δικαίου ορίζουν τι είναι δίκαιο και το εφαρμόζουν μέσα στα όρια της πόλης

Άρα, η σωστή απονομή της δικαιοσύνης εξασφαλίζει και διατηρεί την τάξη, την αρμονία, την οργάνωση και τη συνοχή της πολιτικής κοινωνίας.

Γενικά συμπεράσματα

1. Η πόλη είναι ο χώρος όπου πραγματώνεται η αρετή, γενικά, και ειδικότερα η κατ' εξοχήν αρετή, η Δικαιοσύνη.
2. Η δικαιοσύνη εξανθρωπίζει τον άνθρωπο, και χωρίς αυτήν καταντά το αγριότερο και το πιο ακόλαστο ζώο.
3. Μόνο η Δικαιοσύνη εγγυάται την εύρυθμη λειτουργία της πολιτικής κοινότητας, γιατί επιτρέπει στον άνθρωπο να ζει σε απόλυτη συμφωνία με την κοινωνική ηθική της πόλης.
4. Όπου υπάρχει δικαιοσύνη, δεν μπορεί παρά να υπάρχουν και οι άλλες αρετές (εν δικαιοσύνη συλλήβδην πασα αρετή εστί).
5. Μόνο μέσα στην πολιτική κοινότητα εδραιώνεται και καρποφορεί η Δικαιοσύνη. Κατά συνέπεια, η τελείωση του ανθρώπου επιτυγχάνεται στους κόλπους της πόλης, σε αυτό το θερμοκήπιο της αρετής και της δικαιοσύνης.
6. Το γεγονός ότι μόνο με τη Δικαιοσύνη επιτυγχάνεται στην πόλη η τελείωση του ανθρώπου επιβεβαιώνει και την ιδιότητά του ως πολιτικού όντος και την πεποίθηση ότι ηθική και πολιτική συνυπάρχουν, συνυφαίνονται και επηρεάζονται αμοιβαία,

Αποσπάσματα λήμμάτων από το ηλεκτρονικό λεξικό Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας των Lidell & Scott

δίκη[i], ή, **I.** συνήθεια, έθος, έξη **II. 1.** δίκαιο που εξαρτάται από έθιμο, καλή συνήθεια, τάξη, αρμονία **III.** κρίση, γνώμη, απόφαση, *δίκην ειπεῖν*, βγάζω απόφαση, ετυμηγορώ **IV. 1.** μετά τον Όμηρ., κάθε δικαστική ενέργεια, κυρίως, ιδιωτική έγκληση ή δίκη, αντίθ. προς γραφή (δημόσια καταγγελία ή αυταπάγγελτη δίωξη), σε Πλάτ. κ.λπ. **2.** εκδίκηση της υπόθεσης, *πρὸ δίκης*, σε Θουκ. **3.** ποινή που κατακυρώνεται από το δικαστή, πρόστιμο

δικαιοσύνη, ή, ευθύτητα, ορθοκρισία, δικαιοσύνη

φρόνησις, -εως, ή (φρονέω)· **I. 1.** σκέψη να κάνω κάτι, σκοπός, πρόθεση **2.** αλαζονεία **II.** φρονιμάδα, σύνεση, σε Πλάτ. κ.λπ.

ἀρετή[ā], ή (Άρης)· **1.** ικανότητα, τελειότητα, υπεροχή σε κάθε τομέα· λέγεται ιδίως για τα προτερήματα ενός άνδρα, ανδρεία, γενναιότητα, εξαιρετική ικανότητα, αρετή, σε Όμηρ., Ηρόδ. **2.** αριστοκρατική, ευγενική καταγωγή, σε Θεογν., Ευρ. **3.** στην πεζογραφία, γενικά, δεξιότητα, ικανότητα, προτέρημα, υπεροχή σε οποιαδήποτε επαγγελματική ενασχόληση, σε Πλάτ. κ.λπ.· λέγεται για ζώα ή πράγματα, σε Ηρόδ., Αττ. **4.** με ηθική υφή σημασία, καλοσύνη, ενάρετος και ηθικός χαρακτήρας, σε Πλάτ. κ.λπ.· επίσης, χαρακτηρισμός που αρμόζει σε ενάρετο άνθρωπο, έπαινος, φήμη, διάκριση, υπεροχή, σε Ευρ. κ.λπ. **5.** *ἀρετή εἰς τινα*, υπηρεσία που έχει παρασχεθεί σε κάποιον, σε Ξεν.

τέλος **I. 1.** εκπλήρωση ή συμπλήρωση κάθε πράγματος, δηλ. το αποτέλεσμα αυτού, η έκβασή του, το τελειώμά του, **2.** ιδίως, λέγεται για το τέλος της ζωής, *τὸ τέλος βίου*, σε Σοφ., Ευρ.· και χωρίς το βίου, το τέλος της ζωής, ο θάνατος, σε Ηρόδ. **II. 1.** προκείμενο τέλος, κύρια υπόθεση, *μύθου τέλος*, σε Ομήρ. **Ιλ. 2.** τέλος ενέργειας, σε Πλάτ. **3.** τελειότητα, τέλεια ηλικία, *άνδρὸς τέλος*, τέλεια ηλικία άνδρα, η ανδρική ηλικία, σε Πλάτ. **4.** τελική απόφαση, αποφασιστικότητα, σε Αισχύλ. **5.** βραβείο στους αγώνες, σε Πίνδ. **III. 1.** υπέρτατη εξουσία,

σε Ευρ. κ.λπ. 2. αρχή, αξίωμα, 3. γενικά, υπουργήμα, έργο, IV. σώμα στρατιωτών, σε Ομήρ. Ιλ. V. αυτό που πληρώνεται για κρατικούς σκοπούς, φόρος, δασμός, χρέος, V. 2· γενικά, δαπάνη, σε Θουκ· στην Αθήνα, η περιουσία για την οποία ο πολίτης φορολογείτο και ακολούθως, τάξη, διαίρεση πολιτών, σε Δημ. κ.λπ. VI. 1. στον πληθ., προσφορές ή ιερές τελετές που οφείλονται στους θεούς, σε Τραγ· ιδίως, λέγεται για τα Ελευσίνια μυστήρια, σε Σοφ., Ευρ. κ.λπ. 2. λέγεται για το γάμο, ως συμπλήρωμα του ανθρώπινου βίου, σε Αισχύλ., Σοφ.

Λεξικό Μ. Τριανταφυλλίδη (ΝΕ Λεξικό)

δίκη η: επίσημη διαδικασία που γίνεται στο δικαστήριο, με σκοπό την απονομή της δικαιοσύνης (την καταδίκη ή την αθώωση κατηγορουμένου ή τη διευθέτηση μιας διαφοράς): Ποινική / αστική ~. Παραπέμπω κπ. σε ~. Διεξάγω μια ~. Αναψηλάφηση / αναθεώρηση της δίκης. Κέρδισα / έχασα τη ~. || Δίκη, στην αρχαία ελληνική μυθολογία, προσωποποίηση της δικαιοσύνης που τιμωρεί. Θεία Δίκη, η δίκαιη τιμωρία που στέλνει ο Θεός. (απαρχ. έκφρ.) έστι Δίκης οφθαλμός, υπάρχει η θεία δικαιοσύνη που τιμωρεί.

δικαιοσύνη: 1α. η τήρηση των αρχών του δικαίου από τα μέλη μιας κοινωνίας, που εκφράζεται με την ίση και ορθή εφαρμογή των γραπτών νόμων και με το σεβασμό των άγραφων νόμων: Οι λαοί αγωνίζονται για ~ και για ελευθερία. Εζησε / πολιτεύτηκε με ~. Ο δικαστής πρέπει να δικάζει με ~, δίκαια. Έχει αναπτυγμένο το αίσθημα της δικαιοσύνης, είναι πολύ δίκαιος. (έκφρ.) τι ~ είναι αυτή;, όταν συμβαίνει κάποια αδικία. || το δίκαιο: Πρέπει να αποδοθεί ~ στα θύματα των διωγμών. Τα δικαστήρια απονέμουν ~. β. Δικαιοσύνη, προσωποποίηση της έννοιας της δικαιοσύνης, που παριστάνεται ως γυναίκα που έχει δεμένα τα μάτια και κρατά ζυγαριά και ξίφος. 2α. θεσμός της πολιτείας που έχει σκοπό την επιβολή των νόμων, όταν αυτοί παραβιάζονται και την τιμωρία αυτών που παρανομούν, καθώς και η εξουσία που προέρχεται από αυτόν: Η ~ πρέπει να είναι ανεξάρτητη. Υπουργείο / υπουργός Δικαιοσύνης. Παραδίδω κπ. στη ~ / στα χέρια της δικαιοσύνης. || (έκφρ.) η ~ είναι τυφλή, αμερόληπτη. η ανθρώπινη και η θεία ~, για να δηλώσουμε ότι τα δικαστήρια μπορεί καμιά φορά να σφάλουν, η κρίση όμως του Θεού είναι πάντοτε δίκαιη. β. το σύνολο των δικαστικών αρχών: Πολιτική / ποινική / διοικητική / στρατιωτική ~, δικαστήριον. Προσφεύγω στη ~. Λογοδοτώ ενώπιον της δικαιοσύνης. Η ~ θα κρίνει / θα αποφανθεί. Η ελληνική / αγγλική / γερμανική ~.

φρόνηση: τρόπος σκέψης και αντίστοιχη πρακτική που χαρακτηρίζεται από λογική, σύνεση, ωριμότητα: Ενεργεί / συμπεριφέρεται με ~.

αρετή : 1.(για πρόσ. ή προγ.) θετική ιδιότητα, προτέρημα, χάρισμα: Είναι προικισμένος με πολλές αρετές. Δεν έχει καμιά ~ πάνω του. Η ~ του μυθιστορήματος ήταν η συντομία. 2. ηθική τελειότητα, συμφωνία με την τρέχουσα ηθική: Σ' όλη του τη ζωή τον διέκρινε η ~. Αυτός ο άνθρωπος είναι η ~ προσωποποιημένη. || Αρετή, στην αρχαία ελληνική μυθολογία, η προσωποποίηση της ηθικής τελειότητας. (έκφρ.) ο δρόμος* της Αρετής και της Κακίας. 3. ιδιαίτερη θετική ιδιότητα που αναφέρεται σε κάποιον τομέα των ανθρώπινων σχέσεων και δραστηριοτήτων: Πολιτική / χριστιανική / πολεμική ~.

τέλος ¹: ΑΝΤ αρχή. 1α. το χρονικό σημείο όπου ολοκληρώνεται μια ενέργεια, συμπληρώνεται μια περίοδος ή η τελική φάση τους, το τελικό τμήμα τους: Το ~ μιας προσπάθειας / ενός αγώνα, το τέρμα. β. για κατάσταση, φαινόμενο που παύει να υπάρχει: Τα βάσανά μου δεν έχουν ~. (έκφρ.) δίνω / βάζω / παίρνω ~, τελειώνω: Δίνω ~ στη ζωή μου, αυτοκτονώ. (ειδικότ.) αφανισμός, παρακμή: Έρχεται το ~ της ανθρωπότητας / της γης / του κόσμου. Το ~ του αρχαίου ελληνικού κόσμου / της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. (έκφρ.) έφτασε το ~ του κόσμου, για μεγάλη συμφορά: Μην κάνεις έτσι, δεν έφτα σε δα το ~ του κόσμου. || ηπιότερη έκφραση για τη λέξη θάνατος: Αισθάνθηκε ότι πλησιάζει το ~ του. Είχε τραγικό / κακό / καλό ~. (ευχή) καλά τέλη, για αξιοπρεπή και ήσυχο θάνατο. (γνωμ.) μηδένα προ του τέλους μακάριζε, κανείς δεν μπορεί να αποφύγει τις μεταστροφές της τύχης. 2. το τοπικό όριο όπου τελειώνει κτ.: Η αρχή και το ~ μιας ευθείας. Το ~ του δρόμου, το τέρμα. Στο ~ του διαδρόμου είναι το δωμάτιό του. Το ~ του βιβλίου, η

τελευταία ή οι τελευταίες σελίδες. **3.** (ως επίρρ.) **α.** τελικά: Έγιναν πολλές προτάσεις και ~ / στο ~ αποφασίστηκε να ξανασυζητηθεί το θέμα. **β.** στις εκφράσεις στο ~ ~, στην τελευταία και οπωσδήποτε όχι χειρότερη περίπτωση· ΣΥΝ ΦΡ στο κάτω κάτω. ~ πάντων, επιφωνηματικά, για να εκφράσουμε αγανάκτηση, ανακούφιση ή συμβιβασμό· επιτέλους: Πότε θα 'ρθει ~ πάντων!
τέλος² το (συνήθ. πληθ.): χρηματικό ποσό που υποχρεώνεται ο πολίτης να καταβάλει σε δημόσιες υπηρεσίες για την παροχή ορισμένων υπηρεσιών· (πρβ. φόρος): Δημοτικά / ταχυδρομικά τέλη. Τέλη χαρτοσήμου. Τέλη κυκλοφορίας αυτοκινήτου.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

κοινωνία < κοινωνῶ (: μετέχω από κοινού) < κοινός - επικοινωνία, συγκοινωνία, κοινωνός, κοινωνικοποίηση, κοινωνιοπολιτικός, κοινωνιολόγος, κοινωνιολογία

ἀρετή: από το ίδια ρίζα ἀρέσω, ἀρα, ἀρθρο, ἀρμα, αρμονία, αρμός, αριθμός, ἀρτιος, αρείων, ἀριστος πβ. ἀραρίσκω: τακτοποιώ, προετοιμίζω - συνδέω, συνάπτω

δίκη < δέικνυμι - υπόδικος, άδικος, κατάδικος, διάδικος, φυγόδικος, δικογραφία, δικομανία, δικηγόρος, δίκαιος, δικαιολογία, δικαιοπραξία, δικαιολογία, δικάζω / δείχνω, επιδεικτικός, απόδειξη, ένδειξη

ΠΗΓΕΣ

Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Λυκείου, Ψηφιακά εκπαιδευτικά βοηθήματα

http://www.study4exams.gr/anc_greek/course/view.php?id=26#3

Δρ. Ιωάννης Παναγιώτης Αμπελάς, Φιλοσοφικός Λόγος Αρχαία Ελληνική Γραμματεία Ο.Π. Ανθρωπιστικών Σπουδών Γ' Λυκείου, ΙΤΥΕ, «Διόφαντος»

https://akisambelas.files.wordpress.com/2019/09/fakelos_ylikou_g_lyk_d.e.4-7.pdf

Αρχαία Ελληνικά. Φιλοσοφικός λόγος, Γ' Γενικού Λυκείου Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών, ΙΤΥΕ, «Διόφαντος»

http://www.4lykeioalimou.gr/files/e-yliko/C/Arxaia/Filosofikos_Logos.pdf

Πύλη για την ελληνική γλώσσα

- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/literature/browse.html?text_id=324
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/history/filosofia/page_061.html
- https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/tools/liddell-scott/search.html?lq=%CE%B4%CE%AF%CE%BA%CE%B7%5B%E1%BF%90%5D
- https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B F%CF%82&dq=